

BLAŽENSTVA (Mt 5,1–12)

Adalbert Rebić

Onaj koji je jedanput u svome životu bio u Svetoj zemlji i popeo se na brdo Blaženstava, mogao je shvatiti ne samo svu njihovu teološku dalekosežnost nego i njihovu – rekao bih – romantičnu ljepotu. Bio sam na tom brežuljku, u toj prekrasnoj Barluzzijevoj crkvi Blaženstava skoro 60-ak puta, i iskreno vam priznajem da nisam nigdje na svijetu – a prošao sam dosta svijeta – našao ljepšeg krajolika nego li je to krajolik brda Blaženstava na Galilejskom jezeru.

GOVOR NA GORI (Mt 5–7)

Literarni okvir Blaženstava u Matejevu evanđelju jest Isusov Govor na gori (Mt 5–7).¹ To je prvi od pet velikih Isusovih govora u Matejevu evanđelju. Da bismo mogli shvatiti značenje blaženstava, moramo se barem ukratko osvrnuti na taj govor. On je od iznimno velike važnosti za kršćanstvo i za cijeli svijet. On predstavlja etičko utemeljenje kršćanskog života. Sastavljen je i napisan kao kateheza, a namijenjen je novoobraćenim kršćanima iz židovstva, da bi mogli upoznati uvjete života u kraljevstvu Božjem.

Isusov je govor privukao mnoge. Ostavili su sve i pošli za njim kao svojim učiteljem. Isu-

sova je riječ u njima probudila savjest, srce, pamet... Nešto se u njima i oko njih promijenilo. I bolesni su se u Isusovoj blizini osjećali zdravo, grešnici su bili prihvaćeni. U Isusu Božja se dobrota i ljubav očitovala, bila je na djelu.

Isusov je govor zahtjevan, težak, tvrd, ali ostvariv. To dokazuju konačno i njegovi učenici koji su Isusa prihvatili i svojim životom dokazali da tu nije riječ o pukim riječima, o parolama, o sloganima, nego o vječnim istinama, o životnom iskustvu, o iskustvu koje su učenici stekli živeći zajedno s Isusom.

Ovdje se ne kanimu upuštati u razlaganje Govora na gori, jer za to nemamo vremena, ali želimo ukazati na neke njegove teološke misli, pastoralne brige i potrebe koje određuju smisao blaženstava. Rekosmo da je Matej svojim vjernicima htio ponuditi upute kako kršćanski živjeti, kako Isusa nasljedovati, kako biti njegov istinski učenik, kako postići pravednost, kako ući u kraljevstvo Božje. Blaženstva u okviru Govora na gori su neke vrste manifesta, programa kršćanskog života. Temelji se na nauku Sta-

¹ Adalbert Rebić, *Blaženstva*, Biblioteka „Riječ” br. 14, KS, Zagreb 1986, str. 16–29; J. Lambrecht, *Ich aber sage euch. Die Bergpredigt als programmatische Rede Jesu (Mt 5–7 und Lk 2,30–49)*, KBW, Stuttgart 1984, str. 20s; J. Dupont, *Les Beatitudes*, vol. I–III. *Etudes bibliques*, Paris 1969–1973.

rog zavjeta, ali je prodahnut Novim zavjetom, Novim zakonom, Novim Duhom, Isusovim Duhom. U Govoru na gori, a posebno u blaženstvima struji jedan posve novi duh koji su farizeji i pismoznanci zamaglili svojim ljudskim predajama do kojih su više držali nego do same Riječi Božje.

Govor na gori, s blaženstvima u svom kontekstu, nije iscrpno pravilo života Isusovih učenika ili sažetak nekih konkretnih zahtjeva, nego samo zacrtava opća načela koja iziskuju u čovjeku novi stav prema Bogu, prema bližnjemu i prema svijetu. Ona su ideal za kojim treba težiti. Govor na gori želi čovjeka istinski temeljno promijeniti, obratiti, ali on čovjeku ne nudi neke konkretne primjere. Ne precizira sve situacije našeg života nego samo neke. Primjećujemo da se u Govoru izmjenjuju „vi“ i „ti“: ima zapovijedi koje su upućene svima koji žele biti Isusovi učenici („vi“), a ima ih koje pokazuju kako primijeniti opća načela u životu („ti“). I sam je Isus bio udaren po obrazu, pa nije pružio drugi obraz. To već pokazuje kako treba shvatiti te upute. Svaku situaciju treba prosuditi ponaosob (Iv 8,22s). Ne bi ništa koristilo iščupati si jedno oko, kad bi još uvijek i ono drugo ostalo otvoreno za sablazan. Isus dakle prelazi od Zakona k Mudrosti: poput Mojsija daje Zakon, a poput mudraca traži da mudro promijenimo Zakon u određenim životnim uvjetima. Isus nas uči da svaki trenutak života oblikujemo u svjetlu Očeve ljubavi. Tako je Isus pounutrašnjio zakon: naglasio je s m i s a o, duh zakona, a ne s l o v o. Biti njegov učenik znači ući u sinovski odnos prema Bogu.

REDAKCIJA BLAŽENSTAVA U MATEJEVU I U LUKINOM EVANĐELJU

Govoreći o Evanđelju po Mateju, moramo imati nešto vrlo važno na umu: blaženstva nije Isus izgovorio doslovno, tako kako ih danas čitamo u Matejevu evanđelju. Između vremena kada je Isus govorio (oko 30. po Kr.) i vremena kada su napisana evanđelja po Mateju i po Luki (85–90 po Kr.) proteklo je oko pedeset godina i mnogo se toga i u političkom i u crkve-

no-duhovnom pogledu izmijenilo. Matejev, odnosno Lukin Krist daje odgovore kršćanima koji žive onih godina kada je Evanđelje po Mateju odnosno po Luki napisano.

Mi se u ovom napisu oslanjamo na Matejevo evanđelje. Međutim, jedna redakcija blaženstava postoji i u Lukinom evanđelju. U usporedbi s Matejevom redakcijom Govora na gori, Lukina redakcija ima nekoliko razlika: Isusov Govor na gori u Matejevu evanđelju stoji na početku evanđelja, a u Lukinu evanđelju ne stoji na početku evanđelja Isusov *Govor na ravni* (umj. na *gori* Luka ima *na ravni*), nego Isusov svečani nastup i govor u sinagogi, u Nazaretu (Lk 4,16–30). Luka je smatrao da „ravnicu“ mnogo bolje odgovara kao pozornica Isusova govora nego „gora“. Izraz „gora“ u Matejevu evanđelju ima izrazito biblijsko-teološko značenje: kao što se Mojsije s izraelskim starješinama uspeo na goru da ondje susretne Boga, tako se i Isus, prema Matejevu evanđelju, popeo sa svojim učenicima na goru da se tamo moli. Prema Izl 32 narod je ostao u podnožju gore i čekao Mojsija. Tako je i mnoštvo što ga je slijedilo čekalo Isusa u podnožju gore, u ravnicu. Nemamo ovdje vremena da na tenane iznesemo Lukinu redakciju Matejevih blaženstava. Očigledno je da su oba evanđelista imali pred sobom jedan zajednički predložak u kojem su blaženstva zapisana. U egzegezi taj „fiktivni“ predložak zovemo „Q“. I Matej i Luka izvršili su značajne izmjene u svom tekstu Isusovih blaženstava glede starijeg predloška „Q“. Da ukažemo samo na neka: „u duhu“ (siromašni), gladni i žedni „pravednosti“, „srcem“ čisti...²

Blaženstva su ukorijenjena već u Starom zavjetu. Uzvik „blažen“ ili „blago“ (hebr. *’ašre*, grč. *makarios*, mn. *makarioi*) često se pojavljuje već u Starom zavjetu, osobito u Psalmima i u mudrosnoj književnosti (Ps 1,1; 25,26; 31,10; 41,1; 65,5; 69,20; 84,6; 106,23 i drugdje). Neka su od tih blaženstava, dapače, na više mjesta u Starom zavjetu istaknuta.³

² Vidi opširnije A. Rebić, nav. dj., str. 23–28.

³ A. Rebić, nav. dj., str. 29.

ZNAČENJE BLAŽENSTAVA U KONTEKSTU KRALJEVSTVA BOŽJEGA

Isus je, dakle, proglašavajući blaženstva nadahnut Starim zavjetom, ali ga nadilazi dajući blaženstvima novi smisao i novi sadržaj. Uostalom, Isus je rekao: „Ne mislite da sam došao ukinuti Zakon ili Proroke. Nisam došao ukinuti, nego ispuniti“ (usp. Mt 5,17).

Grčki izraz „makarioi“ (koji zapravo stoji za hebr. 'ašre) na hrvatski je jezik u Bibliji „KS“ preveden s „blago...“. U stvari, to je točan prijevod grčkog izraza. Međutim, budući da u Novom zavjetu u podsvijesti pisca tu stoji starozavjetni hebr. izraz „'ašre“, onda je takav prijevod nepotpun. U hebr. jeziku naime „'ašre“ znači sreću, radost, veselje: zapravo čestitku, a ne neko obećanje ili samo neku želju. Radi se o svečanoj izjavi, o radosnoj čestici. I možemo je shvatiti samo u okviru teme kraljevstva Božjega: Kraljevstvo je Božje konačno tu, među nama, pa su siromašni, odnosno ožalošćeni—krotki—progonjeni konačno oslobođeni, sretni, radosni, veseli. I na tome im Isus čestita! Blaženstva su Isusova čestitka svima onima koji drže Božju riječ i po njoj žive. Ona su onaj „da“ koji je izgovorio Bog u svome Sinu Isusu, nama u prilog. U Novom zavjetu je Marija, Isusova majka, prozvana „blaženom“ zato što je povjerovala da će se ispuniti što joj bijaše prorečeno od Gospodina (Lk 1,45; 11,27) i zato što je rodila Isusa (Lk 1,48). Marija je uosobljenje svih onih „još više blaženih“ koji slušaju riječ Božju i čuvaju je (Lk 11,28), svih onih koji su povjerovali, a da nisu vidjeli (Iv 20,29). Blažen je Petar kojemu je Otac objavio Sina Boga živoga (Mt 16,17). Blažene su oči koje su vidjele Isusa (Mt 13,16), blaženi su učenici koji vjerno i budno očekuju Gospodinov povratak (Mt 24,46), služeći tijelom svega tog vremena jedni drugima (Iv 13,17).

Blaženstva ukazuju na put kojim treba ići do svetosti i kršćanskog savršenstva. Ona jednostavno pokazuju što bismo mi kršćani trebali biti. Ništa ne propisuju! Ne uzimaju u obzir neke konkretne situacije, nego ukazuju izravno na Boga i na cilj ljudskog života. Pokazuju kako se čovjek na najizvršniji način može samoostva-

riti. Zato s njima započinje, a s njima i završava kraljevstvo Božje na zemlji!

Kraljevstvo Božje središnji je pojam u blaženstvima, s njime ona započinju, a s njime i završavaju; s njime su tijesno povezana. Pojam kraljevstva Božjeg ukazuje na nešto što je središnje za svu kršćansku poruku: on ukazuje na stvarnost koja još ne postoji, ali prema kojoj svi mi neminovno težimo: novi svijet, svijet u kojem su uspostavljeni novi odnosi između čovjeka i čovjeka (horizontalno) te ljudi i Boga (vertikalno), svijet u kojem više nema nepravdi, boli, rata, siromaštva, gladi, nego je to svijet pravednosti, radosti, veselja, mira i blagostanja. To je stanje u kojem se Bog pokazuje kao apsolutni vladar. Njegova je stvaralačka volja temelj novoga svijeta i novoga čovjeka.

To kraljevstvo Božje u Starom zavjetu uporno naviještaju proroci. Potkraj Starog zavjeta narod živi u stalnom iščekivanju kraljevstva Božjeg. U prilog tomu svjedoči bogata apokaliptička književnost. Jedni očekuju ostvarenje kraljevstva Božjeg u političkom obliku (očekuju obnovu Davidova kraljevstva), a drugi pak očekuju ostvarenje kraljevstva Božjeg u duhovnom pogledu: pokoravajući se Zakonu pravednik prema tumačenju rabina uzima na se jaram kraljevstva i ostvaruje ga. Zato na pragu Novog zavjeta Ivan Krstitelj naviješta: „Obratite se jer približilo se kraljevstvo nebesko!“ (Mt 4,17). I Isus započinje svoje javno djelovanje programskim riječima: „Ispunilo se vrijeme, približilo se kraljevstvo Božje! Obratite se i vjerujte evandelju!“ (Mk 1,15). Isus naviješta skori dolazak kraljevstva Božjeg i čini znakove (liječi bolesne, vraća vid slijepima, hod kljastima, istjeruje zle duhove, oslobađa zarobljene od zlih sila, uskrisuje mrtve...) koji jasno ukazuju na nj: „Ali ako ja po Duhu Božjem izgoim đavle, zbilja je došlo k vama kraljevstvo Božje“ (Mt 12,28). Upravo je navedene čudesne znakove prorok Izaija spomenuo kao prateće znakove mesijanskog kraljevstva na zemlji.

U Govoru na gori, u blaženstvima, Isus iznosi proglas kraljevstva Božjega na zemlji, etiku novog svijeta, moral kraljevstva Božjega. Opsluživanjem Isusovih zahtjeva nestat će siromašnih, gladnih, žednih, progonjenih... Kra-

ljevstvo Božje stvarno postoji ili nastaje u onoj mjeri u kojoj ljudi prihvaćaju riječ Božju, obrate se i po njoj žive.

Blaženstva, kao uostalom i sav govor na Gori, prema Mateju su protuteža starozavjetnom Zakonu koji je Mojsije dobio na gori Sinaju. Matej predstavlja Isusa kao novoga Mojsija, njegov zakon kao novi zakon. Isus uzlazi na goru kao što je nekoć Mojsije užišao na goru (Sinaj) kao mjesto Božje objave i sklapanja Saveza kategoriziran. Obojica se, dakle, uspinju na goru da odande donesu narodu Božju objavu (toru). I kao što je Mojsije pošao na goru samo s odabranim starješinama, tako i Isus uzlazi na goru sa svojim učenicima. On sjede u njihovu sredinu poput rabija i proglašava svoj program. Mnóstvo ostaje „dolje“, u podnožju gore, točno onako kao i u Starom zavjetu (usp. Izl 19). Isus s gore proglašava novi Zakon, a mnoštvo ga „dolje“ sluša. Samo su učenici neposredni svjedoci. To je „mnoštvo“ uosobljenje starozavjetnog naroda koji je stajao podno Sinaja, ali i novozavjetnog naroda Božjeg koji je na pomolu.

POJEDINA BLAŽENSTVA

Rekosmo da su blaženstva bila zapisana već u najstarijem sloju predložka kojim su se evanđelisti Matej i Luka služili. Mi danas, nažalost, više ne posjedujemo tekst tog predložka, „izvora“ drugim evanđeljima (njem. Quelle, pa stoga skraćena „Q“). No, nešto se u tom pogledu dade rekonstruirati. Ako pomno proučimo Matejev tekst i razlike s obzirom na Lukin paralelni tekst blaženstava, onda nam se odmah nameće pretpostavka da je Luka vjernije prepisivao iz „izvora“ nego Matej, s tom razlikom što je više nego Matej ispuštao ono što njegove čitaocce kao nežidove nije zanimalo. Luka je iz „izvora“ vjerno preuzeo i broj blaženstava (njih četiri) i njihov redosljed (siromašni, gladni, ožalošćeni i omrznuti i progonjeni zbog Sina Čovječjega), s time da je prva 3 blaženstva iz 3. lica stavio u 2. lice, a četvrto je blaženstvo temeljito izmijenio: dodao je riječ „izopćiti“ mjesto „pogrditi“, upotrijebio izraz „izbaciti ime kao zločinačko“, dodao izraz „u onaj dan“, umjesto „kličite“ napisao „pos-

kakujete od radosti“ i glagolima dodao subjekt „ljudi“, odnosno „oci njihovi“.

Glede broja blaženstava Matej i Luka se zajedno s „izvorom“ slažu u ovim blaženstvima: siromašni, gladni, ožalošćeni i progonjeni. Ostala su blaženstva Matejev redakcijski dodatak, proširenje. Već je i postojeća blaženstva proširio i tako ih teološki protumačio: blaženi su „siromašni“, ali „u duhu“, „gladni i žedni“, ali „pravednosti“. Tim je proširenjima Matej blaženstva produhovio. Postojećim blaženstvima Matej je dodao blaženstva koja ne postoje u „izvoru“ i kod Luke: krotki, milosrdni, čisti srcem i mirotvorci.

1. „Blago siromasima duhom: njihovo je Kraljevstvo nebesko!“

Matejeva su blaženstva zapravo samo proširivanje prvog i osnovnog blaženstva izgovorenog u prilog siromasima Jahvinim. Ožalošćeni, krotki, gladni i žedni „pravednosti“, milosrdni, čisti „srcem“, mirotvorci i progonjeni zbog „pravednosti“ zapravo su oni koje Isus prema Mateju naziva „siromasima duhom“. Tim dani blaženstvima Matej je teološki protumačio, proširio pojam „Jahvinih siromaha“. Ne radi se o siromašnim ljudima koji su gladni i žedni, nego se radi o siromasima „u duhu“ (grčki *en pneumatē* stoji za hebr. *baruah*) što u duhu semitskog jezika znači „u Bogu“, „prema Bogu“, „u odnosu na Boga i njegov Zakon“. Ne radi se o „gladnima i žednima naprosto“ nego o takvima koji gladuju i žedaju „za pravednošću“. Ne radi se tu o siromasima naprosto nego o siromasima prema Bogu: o onima koji od Boga sve očekuju, svjesni da o Bogu potpunoma ovise. To su oni koje Matej naziva još i „krotkima“, „milosrdnima“ i „mirotvorcima“ i „čistima srcem“. A to su upravo razni vidovi onoga biblijskog pojma „anavim Jahve“, „siromasi Jahvini“. Takvi „Jahvini siromasi“ uglavnom su bili među pukom, „narodom zemlje“ (hebr. *am ha-ares*). U starozavjetnom hebrejskom jeziku izraz „anavim“ podsjeća na savita, sagnuta, pognuta, slaba čovjeka, čovjeka koji se ne može braniti, čovjeka koji se ne nalazi u strukturama vlasti, ni one duhovne ni one svjetovne; to su ljudi koji su uvijek

bili na rubu društva, ne zato jer su se oni sami na rub stavili nego zato jer su ih na rub potisnuli „moćnici“ i oni u duhovnom i oni u svjetovnom smislu. Iz starozavjetnih tekstova, osobito iz psalama i proročkih tekstova dade se stvoriti ovakvo duhovno značenje izraza „*anavim*“: *anavim* „siromašni“ su oni koji traže Boga kao što siromasi traže kruha, pred njim se sagibaju, njemu se klanjaju i njega jedinoga priznaju svojim gospodarom. To su oni koji su se potpunoma predali u ruke Božje: svjesni su da nemaju ništa drugo na što bi se mogli osloniti nego samo Boga koji im je jedino uporište i jedini oslonac. Oni su otvoreni Bogu, spremni uvijek vršiti volju njegovu. Ponizni su, jednostavni i poslušni. Oni su primjer istinske vjere. U obitelji takvih siromaha idu progonjeni, nesretni, ucviljeni, zaslužnjeni... Oni čeznu za boljom sutrašnjicom, njihovi su neprijatelji i Božji neprijatelji. Prema tomu oni su prijatelji Jahvini (usp. Ps 54,7s; 69,23–30; 18,28; 10,14–19; 86,1s; Iz 49,13; osobito Ps 34 i 37; Sef 2,3s; 3,12 i na mnogim drugim mjestima). U tom smislu je već prorok Jeremija sebe nazvao „siromahom Jahvinim“ (Jer 20,13).

S Isusovim dolaskom siromasima sviću nova vremena. Sada je došao trenutak kada će se ostvariti obećanje „siromasi će jesti i nasititi se“ (Ps 22,27). Oni su pozvani za stol Gospodnji (Lk 14,21) i njima se naviješta Radosna vijest. Isus se od početka svog djelovanja pokazuje prijateljem siromašnih. Zato kao prvina izraelskog naroda k njemu dolaze siromašni pastiri pokloniti se (Lk 2,8–13). On k sebi poziva sve koji pate, jer je „krotka i ponizna srca“. Isus je sam osobno živio razne oblike siromaštva, i onog materijalnog (rođen u spilji kraj Betlehema) i onog u duhovnom smislu: bio je oličenje Jahvina siromaha, potpuno predan Ocu, hrana mu bijaše vršiti volju Očevu. Zato je i svoje učenike pozvao na siromaštvo i odgajao ih za siromaštvo „u Duhu“. Od njih je tražio da se odreknu vremenitih dobara, da bi bili sposobni primiti istinska, vječna dobra (usp. Mt 6,24. 33; 13,22). Ovim se svijetom i njegovim dobrima treba služiti tako kao da se njima i ne služimo. „jer prolazi vanjski oblik ovoga svijeta!“ (usp. 1 Kor 7,31).

Pravi je Jahvin siromah onaj koji zna da sam

po sebi ništa nema, nego sve što ima i sve što treba dobiva od Boga. On nije samodopadan poput farizeja koji se uzda u svoju vlastitu pravednost, nego je ponizan poput onog carinika iz Isusove prispodobe (usp. Lk 18,9–14). Svo- jim stavom postaje na taj način blizak djeci, malenima, kojima pripada kraljevstvo Božje (usp. Lk 18,16s; Mt 19,13.24).⁴

Osim Isusa u Novom je zavjetu oličenje Jahvina siromaha i *Marija* (usp. Veliča u Lk 1,46–55). U Isusu i Mariji imamo oličenje Jahvina siromaha: oni su put po kojemu trebamo ići da bismo stigli do Boga. Isus nije došao na svijet da stvara društvene preokrete i veleobrate, ali je više učinio za siromahe nego itko drugi u povijesti čovječanstva, upravo tako što je učio ljude da u siromahu gledaju „otajstvo njegove prisutnosti“: „Dođite, blagoslovljeni Oca mojega! Primite u baštinu Kraljevstvo pripravljeno za vas od postanka svijeta! Jer ogladnjih i dadoste mi jesti; ožednjih i napojiste me; stranac bijah i promiste me; gol i zaogrnušte me; oboljih i pohodiste me; u tamnici bijah i dođoste k meni“ (Mt 25,34–36). Ovo je zasigurno najbolji komentar prvom blaženstvu i svim ostalim blaženstvima. I drugoga komentara zapravo uopće ne bi trebalo. Ta je Isusova rečenica srž Novoga zavjeta, dapače srž sveg kršćanstva, „sveevanđelje“, kako naš hrvatski teolog Tomislav Šagi-Bunić vrlo često i sa zaslanom navodi pravoslavnog teologa Justina Popovića.

2. Blago „ožalošćenima“, „krotkima“, „gladnima pravednosti“, „milosrdnima“, „čistima srcem“ i „progonjenima zbog pravednosti“

To su zapravo samo razni vidovi onog prvog i osnovnog blaženstva, blaženstva „siromašnih duhom“. Pojmom „krotki“ Isus je ukazao na

⁴ A. Gelin, *Les Pauvres de Yahve*, Paris 1953; Franjo kard. Kuharić, *Marija i obveza kršćanina prema siromasima*, u: A. Rebić (uredio), *Advocata Croatiae*. Zbornik radova hrvatske sekcije VIII. međunarodnog mariološkog kongresa u Zaragozi 1979, Zagreb 1981, str. 288–296; X. Leon-Dufour, *Siromahi*, u: Rječnik biblijske teologije (RBT), KS, Zagreb 1969, str. 1168s.

poseban stav Jahvinih siromaha prema bližnjemu. Oni su strpljivi, ljubazni, pravedni, pravični, smireni, čestiti, milosrdni. Vidi Psalm 37 (osobito rr. 1.3.7–9.11.22.34) u kojemu je opisan čovjek „krotka i blaga srca“. U tom je psalmu duhovna domovina ovog blaženstva. Ovaj je stav inače duboko ukorijenjen u starozavjetnoj mudrosti. Izraz „blag i krotak srcem“ ima u povijesti spasenja značajnu ulogu: tim je izrazom nazvan Mojsije (Br 12,3), u Isusovo vrijeme rabi Hilel, a tim se izrazom nazvao i sam Isus. Prema Zah 9,9 Mesija će biti „krotak“.

Izrazom „gladni i žedni pravednosti“ također su označeni „’anavim Jahve“, odnosno „siromasi Jahvini“. Ne radi se o gladnima i žednima naprosto – takvih ima svugdje i uvijek – nego o onima koji gladuju za pravednošću koja je bitna značajka kraljevstva Božjega na zemlji.

„Milosrdni“ su također u tijesnoj i suodnosnoj vezi sa siromasima Jahvinim, s biblijskim pravednicima. Milosrde se naime u biblijskom poimanju podudara s pravednošću. Dok, naime, kod Luke čitamo: „Budite milosrdni kao što je Otac vaš milosrdan“ (Lk 6,36), kod Mateja čitamo: „Budite dakle savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski!“ (Mt 5,48). Milosrde je samo jedan oblik pravednosti koju trebamo vršiti prema bližnjem i prema Bogu. U Matejevu evanđelju čovjek iskazuje milosrde svome bližnjem ne samo onda kad mu daje milostinju nego iznad svega onda kad mu oprašta uvrede, dugove (vidi Mt 5,38–47; 6,12.14–15; 18, 21–35 i drugdje). Kad čitamo biblijske tekstove, moramo nastojati pojedine biblijske pojmove razumjeti iz biblijskog (i judaističkog) konteksta, a ne iz našeg zapadnjačkog, suvremenog izrazoslovlja. Tu je neizbježno posegnuti za egzegezom kao sustavnom znanošću koja na temelju prokušanih metoda proučava pojedine izraze. I opet su duhovna domovina ovog izraza „milosrdan“ psalmi (vidi Ps 4; 103; 130 i 136) i proroci (os. Hoš 2,3.16–22–25; 11, 1–9) i mudrost (Sir 18,3). „Milosrdan“ je prije svega sam Bog prema nama ljudima. To je najtemeljnija Božja značajka. Bog je prema nama nježan, dobrotiv, milostiv, na praštanje spreman. Tako i mi moramo onda biti ljubezni, milostivi, dobrotivi, nježni i prema njemu i

prema našim bližnjima. „Budite milosrdni kao što je Otac vaš milosrdan!“ (Lk 6,36). Nježna ljubav prema bližnjima ima biti kruna vršenja pravednosti (Mih 6,8). Prema Matejevu evanđelju to je bitan uvjet da se može ući u kraljevstvo nebesko.⁵

„Mirotvorci“ su ljudi koji ulažu sve svoje sposobnosti i sile da unesu mir (hebr. *šalom*) među ljude koji mir ne poznaju ili ga ruše, odnosno ugrožavaju. Prema rabinima „tvoriti mir“ jedno je od velikih djela milosrda: nema ljepše usluge prema bližnjemu, nego bližnjega s bližnjim pomiriti. Tvoriti mir bila je sveta zadaća članovima esenske zajednice u Kumranu; njihova je duhovnost bila prožeta težnjama za mirom. Savršeni mirotvorac bio je Isus sam: u njemu je prebivao mir u punini: „Mir vam ostavljam, mir vam svoj dajem. Dajem vam ga, ali ne kao što svijet daje“ (Iv 14,27).⁶

Izraz „čisti, srcem“ očito ima dublje značenje nego čistoća u fizičkom smislu, čistoća tijela i odijela. Da bismo taj dublji smisao dosegli, moramo taj izraz čitati u okviru Svetog pisma i Starog i Novog zavjeta.

Nemamo ovdje prilike da ovaj izraz osvjetlimo sa svih strana u Svetom pismu. Zato vas upućujem na knjižicu „Blaženstva“.⁷ Razlikovanje između „čistog“ i „nečistog“ ima svoje podrijetlo u svijetu u kojem se vjerovalo u demonske sile što vladaju svijetom i pojavljuje se u svim starim religijama Istoka, pa tako i u izraelskoj religiji Staroga zavjeta, s tom razlikom što se taj pojam s vremenom u Starom zavjetu razvijao i obogaćivao dubljim teološkim dimenzijama. Od potrebe čistoće tijela za bogoštovne čine razvio se s vremenom pojam o unutarnjoj čistoći. U tom su smjeru osobito mnogo doprinijeli proroci (Hoš 6,6; Am 4,1–5; Jer 7,21; Iz 6,1–16 i mnogi drugi). Prema njima od vanjske je čistoće mnogo važnija ona unutarnja, u srcu: nju može podariti samo Bog. I mnogo je gora od vanjske nečistoće ona unutarnja, u srcu, koja se sastoji u grijehu. Grijeh je najgora nečistoća, a krepost najizvršnija čistoća. Zajed-

⁵ J. Cantinat – X. Leon-Dufour, Milosrde, – u: RBT, str. 48–54.

⁶ Opširnije – u: A. Rebić, nav. dj., str. 65–71.

⁷ Vidi A. Rebić, nav. dj., str. 55–65.

no s prorocima i psalmiste su izvanredno mnogo doprinijeli produbljavanju biblijsko-teološkog pojma „čistoće“. Potrebno je da nam Bog poškropi srce čistom vodom da bismo se očistili od svih naših nečistoća (vidi osobito Ps 51,4.9.12). „Čisto srce stvori mi, Bože“, česta je molitva psalmiste (Ps 51,12).

U Isusovo vrijeme ovaj proročki i psalmistički duhovni pojam čistoće vrlo je prisutan u rabinskoj i kumranskoj literaturi. Stoga nikakvo čudo da taj izraz i Isus koristi. Kada Isus naglašava unutarnju čistoću, on stoji upravo u tom duhovnom ozračju. Isus je ustao protiv materijalnog shvaćanja čistoće i naglasio potrebu unutarnje čistoće (Mt 23,25.27; 6,23; 20,15 i na mnogim drugim mjestima). „Ništa što izvana ulazi u čovjeka ne može ga onečistiti, nego što iz čovjeka izlazi – to ga onečišćuje“ (Mk 7,15).

Matej je taj duhovni vid „čistoće“ snažno naglasio dodajući riječ „srcem“.

PRAVEDNOST

Riječi „pravednost“, „kraljevstvo Božje“ i „siromašni, duhom“ osnovni su biblijsko-teološki pojmovi: to je trokut savršenstva.

Riječ „pravednost“ (hebr. *sedaqah* grč. *dikaio syne*) treba shvatiti u biblijsko-teološkom smislu, a nipošto u pravno-sudačkom. Ona je po svom značenju bliska riječima svetost, čestitost, savršenstvo i slično. Pravednost je cjelovito opsluživanje svih Božjih zapovijedi. To je, ustvari, čovjekova neporočnost pred Bogom, koja je plod i odjek Božje pravednosti kojom Bog ravna svemirom i ljudima. Ta se krepost poklapa s Božjim milosrđem pa može značiti i konkretne darove spasenja. Čovjek pravedan (hebr. *sadiq*) jest bogoljubnik, neporočni sluga Božji, Božji prijatelj. Takvo poimanje pravednosti prisutno je osobito u psalmima (Ps 15,1; 18,21.25; 24,3s; 119,121; 140,14).

Poput drugih teoloških pojmova i ovaj do-

življava u Starom zavjetu svoj semantički razvitak i teološko obogaćivanje.⁸

U Matejevu je evanđelju „pravednost“ crvena nit koja se provlači kroz cijelo njegovo evanđelje. Isus svojim suvremenicima najčešće pred predbacuje nedostatak religiozno shvaćene pravednosti (Mt 16,6.11; 15,14). Za Isusa je pravednost Zakonom uređena bogoljubnost, apsolutna poslušnost volji Božjoj. Kad Matej spominje u prizoru krštenja Isusova da Isus „sve ispunjuje što je u skladu s voljom Božjom“, on najavljuje jedan od glavnih tema svojeg evanđelja: Isus dovodi do vrhunca staru pravednost, to jest religiju Mojsijeva Zakona (Mt 3,15). Zato Isus upozorava svoje učenike da njihova pravednost mora biti veća od pravednosti farizeja i pismoznanaca (5,20). Isus otkriva veće i savršenije zahtjeve nego što je Mojsijev Zakon po kojima se ostvaruje volja Božja na zemlji. Uistinu, Isus nije došao ukinuti Zakon, nego ga ispuniti (usp. Mt 5,17). U svom Govoru na gori Isus korjenito izlaže Mojsijev Zakon: vraća se prvotnom mojsijevskom duhu, skida s njega naslage ljudske interpretacije i ljudskih predaja. Isus dolazi do jezgre, do korijena Mojsijeva Zakona, do onog naime što je Mojsijev Zakon uistinu značio i što je on u pobožnih Židova htio ostvariti. Isusu nije stalo do *slova* Zakona, nego iznad svega do *duha* Zakona. To je sasvim jasno iz njegova Govora na gori: „Budite dakle savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski!“ (Mt 5, 48). To je srž Kristove poruke, njegove Radosne vijesti.

U kraljevstvo Božje ulaze oni koji su „pravedni“, oni koji svoj život usklade po volji Božjoj. To su ujedno i oni koje Isus u svom Govoru na gori proglašava „blaženima“.

⁸ A. Rebić, nav. dj., str. 45s.